

The Dynamics of Otherness and Constructing New Understandings of Isan Identity in Social Media

Preecha Butrat^{1*}

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham Rajabhat University Thailand

* Corresponding author. E-mail: preecha.butrat@gmail.com

ABSTRACT

This article investigates the dynamics of constructing and perceiving otherness in relation to Isan identity within contemporary Thai society, using Facebook as the primary site of analysis. The study aims to examine how Isan identity is represented, stigmatized, and contested in online spaces. Facebook has become a cultural arena where individuals continuously produce, share, and negotiate meanings of identity. Drawing upon the conceptual frameworks of otherness and cultural identity, Critical Discourse Analysis (CDA), the findings reveal that Isan identity is predominantly represented through two major dimensions: (1) negative stigmatization, including economic stereotyping and dialect usage, and (2) positive affirmation, such as the presentation of mor lam performance culture, local cuisine, and pride in ancestral roots. Interactions on social media not only reflect regional tensions but also open up spaces for new understandings and the acceptance of cultural diversity within Thai society.

Keywords: Otherness, Constructing New Understandings, Isan Identity, Social Media

พลวัตความเป็นอื่นและการสร้างความเข้าใจใหม่ต่ออัตลักษณ์อีสานในสื่อสังคมออนไลน์

ปรีชา บุตรรัตน์^{1*}

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: preecha.butrat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มุ่งศึกษาพลวัตของการสร้างและการรับรู้ ความเป็นอื่น ที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์อีสาน ในสังคมไทยร่วมสมัย โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กเป็นพื้นที่วิเคราะห์หลัก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นอีสาน ที่ถูกนำเสนอ ถูกตีตรา และถูกท้าทายในพื้นที่ออนไลน์ เนื่องจากเฟซบุ๊กได้กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ผู้คนสามารถผลิต แบ่งปัน และต่อรองความหมายของอัตลักษณ์ได้อย่างต่อเนื่อง การศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดเรื่อง ความเป็นอื่น และ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประกอบกับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ พบว่า ความเป็นอีสานมักถูกสร้างภาพแทนในสองมิติหลักคือ มิติของการตีตราเชิงลบ การเหมารวมด้านเศรษฐกิจหรือการใช้ภาษาถิ่น และมิติของการยืนยันเชิงบวก การนำเสนอวัฒนธรรมหมอลำ อาหารพื้นบ้าน และความภาคภูมิใจในรากเหง้า การปฏิสัมพันธ์ในสื่อสังคมออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งเชิงภูมิภาคแล้ว ยังคงเปิดพื้นที่ให้เกิดการสร้างความเข้าใจใหม่และการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย

คำสำคัญ: ความเป็นอื่น, การสร้างความเข้าใจใหม่, อัตลักษณ์อีสาน, สื่อสังคมออนไลน์

© 2026 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

สื่อ อัตลักษณ์ และความเป็นเอกลักษณ์ สามารถที่จะกล่าวได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่เชื่อมโยงกันเพื่อสร้างกรอบความหมายทางสังคม ซึ่งทำให้สิ่งเหล่านี้แยกจากกันไม่ได้ สื่อทำหน้าที่มากกว่าการส่งผ่านข้อมูลพื้นฐาน เพราะมันสร้างพื้นที่แห่งอำนาจที่ส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ผ่านการจัดระเบียบการเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ระหว่างชุมชนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย (Hall, 1997) พื้นที่สื่อทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่สร้างอัตลักษณ์อย่างต่อเนื่อง ที่กำหนดกรอบการรับรู้และการตีความอัตลักษณ์ผ่านกระบวนการคัดเลือก การจัดวาง และการสร้างภาพแทน ของกลุ่มคนหรือวัฒนธรรมต่าง ๆ (Hall, 1997) ด้วยเหตุนี้ สื่อจึงเป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่อัตลักษณ์ถูกผลิต กำกับ ความหมาย ตีตรา และต่อรองอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็กำหนดนิยามคุณค่าของอัตลักษณ์นั้นผ่านสื่อดิจิทัล และสื่อเองก็ไม่ได้ถูกจำกัดเพียงการเป็นสื่อกระแสหลักเท่านั้น แต่ยังคงเปิดโอกาสให้กลุ่มชายขอบสามารถเข้าถึงการแบ่งปันความหมายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนในวงกว้างขึ้น (Miller et al., 2016) เมื่อพิจารณากรณีของความเป็นอีสานผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งทำให้เห็นถึงกรอบความคิดระดับชาติ ซึ่งมักกีดกันภาคอีสานให้เป็นคนนอกนั้น กำลังถูกโจมตีและเปลี่ยนแปลง ด้วยการปฏิบัติการทางดิจิทัลหลายรูปแบบช่วยให้เอกลักษณ์ของภาคอีสานสามารถฟื้นฟูทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สูญหายไปบนแพลตฟอร์มออนไลน์ผ่านการใช้ภาษา การสร้างเนื้อหา และการแสดงออกทางวัฒนธรรม ปราบปรามการณ์ทางวัฒนธรรมนี้ไม่ใช่เพียงแค่การแสดงออกถึงวัฒนธรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ยังคงแสดงให้เห็นว่าสังคมโดยรวมกำลังมีส่วนร่วมในการเจรจาต่อรองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม พื้นที่ออนไลน์เป็นอีกมิติหนึ่งของพลวัตของความแตกต่างตามที่ Miller & Horst (2012) กล่าวไว้ และสิ่งนี้ช่วยให้ข้อมูลแก่กรอบการวิเคราะห์ของมานุษยวิทยาดิจิทัล ในทางทฤษฎี บทความนี้ได้บูรณาการแนวคิดเรื่องความแตกต่างในฐานะกระบวนการวาทกรรมและการก่อตัวของอัตลักษณ์ แนวคิดนี้ครอบคลุมมากกว่าความรู้สึกรอคติและการกีดกันทางสังคมอย่างง่าย ๆ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการก่อตัวของอัตลักษณ์ในกลุ่มต่าง ๆ ผ่านพลวัตของอำนาจ (Said, 1978)

แนวคิดเรื่องความแตกต่างทำหน้าที่ทั้งเป็นผลลัพธ์ของพลวัตของอำนาจและเป็นวิธีการสร้างความแตกต่างทางสังคม กระบวนการก่อตัวของภาคอีสานเกิดขึ้นจากความพยายามในการรวมศูนย์อำนาจทางประวัติศาสตร์ของรัฐบาลส่วนกลาง

เพื่อสร้างเอกลักษณ์ชาติไทยที่เป็นหนึ่งเดียว (Anderson, 2006) ทางการของรัฐได้กำหนดให้อีสานเป็นภูมิภาคชายขอบ โดยใช้ภาพลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวด้อยพัฒนา ยากจน และมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ในสื่อสังคมออนไลน์ อัตลักษณ์อีสานกลับถูกนำเสนอและต่อรองในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น เยาวชน เน็ตไอดอล และผู้มีบทบาทในระดับชุมชนสามารถใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการผลิตภาพแทนชุดใหม่ที่ท้าทายต่อภาพจำเดิม พร้อมทั้งสร้างพื้นที่สาธารณะทางเลือกที่ทำให้เสียงจากภูมิภาคได้รับการมองเห็นและยอมรับมากขึ้น การปรากฏของ อัตลักษณ์อีสานในพื้นที่ดิจิทัล จึงไม่ได้เป็นเพียงการแสดงออกทางวัฒนธรรม แต่สะท้อนกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจที่สัมพันธ์กับพลวัตของความเป็นอื่นในสังคมไทย ดังนั้น บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ว่าอัตลักษณ์อีสานถูกสร้าง ตีตรา และท้าทายในวาทกรรมของสื่อสังคมออนไลน์อย่างไร

ความเป็นอื่นและอำนาจของการประกอบสร้างความเป็นอีสาน

การทำความเข้าใจเรื่อง “ความเป็นอื่น” และการสร้างอัตลักษณ์ของภูมิภาคอีสาน ต้องเริ่มจากการมองเห็นพลวัตของสังคมไทยที่ทำงานอยู่ภายใต้โครงสร้างศูนย์กลางและภูมิภาค ความแตกต่างทางภาษา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ไม่ใช่การพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ แต่ได้รับการตีความและจัดวางผ่านกระบวนการที่อิงจากอำนาจรัฐและสถาบันทางสังคมนิยามอีสานในฐานะภูมิภาคชายขอบจึงไม่ใช่แค่การบ่งชี้ความหลากหลายหากเป็นการผลิตซ้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กำหนดตำแหน่งของผู้คนในโครงสร้างสังคมไทย จากบริบทดังกล่าวการศึกษาความเป็นอีสานภายใต้กรอบ “ความเป็นอื่น” จึงมีความสำคัญ เพราะช่วยให้เราเห็นว่าอัตลักษณ์ไม่ได้อยู่ในความหมายตายตัว แต่เป็นผลของการต่อรองและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งในแนวทางลบที่ลดทอนคุณค่า และในแนวทางบวกที่สะท้อนถึงความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรม การเข้าใจพลวัตนี้ไม่เพียงเปิดพื้นที่ให้เห็นการก่อรูปอัตลักษณ์ แต่ยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับโครงสร้างอำนาจ ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่จะถูกวิเคราะห์ต่อไปในบทความนี้

แนวคิดเรื่อง “ความเป็นอื่น” เป็นกรอบทฤษฎีสำคัญในการทำความเข้าใจการก่อรูปของอัตลักษณ์ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในบริบทของโครงสร้างสังคมที่มีลักษณะศูนย์กลางและภูมิภาค การทำให้กลุ่มหนึ่งกลายเป็น “ผู้อื่น” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นกลาง มันเป็นผลของกระบวนการประกอบสร้างทางวาทกรรมที่กำหนดความแตกต่างระหว่างกลุ่มคน พร้อมทั้งจัดวางบางกลุ่มให้อยู่ในตำแหน่งชายขอบของโครงสร้างสังคม กระบวนการนี้มักเกิดขึ้นผ่านสถาบันทางสังคม เช่น นโยบายรัฐ ระบบการศึกษา และสื่อมวลชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำความหมายเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและลำดับชั้นทางสังคม ในบริบทของประเทศไทย การประกอบสร้าง “อีสาน” ในฐานะภูมิภาคชายขอบสามารถอธิบายได้ผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศูนย์กลางกับภูมิภาค ซึ่งสะท้อนผ่านการนิยามความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ภาพแทนเกี่ยวกับอีสานในสื่อและวาทกรรมสาธารณะมักเน้นย้ำความล้าหลังทางเศรษฐกิจ การใช้ภาษาถิ่น หรือบทบาทในฐานะแรงงานราคาถูก การแทนภาพลักษณ์นี้ไม่ได้เป็นเพียงการสะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ยังมีส่วนในการตอกย้ำลำดับชั้นเชิงอำนาจและความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้างในสังคมไทย

ในเชิงทฤษฎี Hall (1996) เสนอว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่สารัตถะที่คงที่ มันเป็นกระบวนการทางสังคมที่ถูกผลิตซ้ำ ต่อรอง และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อัตลักษณ์อีสานจึงไม่ได้ดำรงอยู่ในความหมายเดียว มันถูกประกอบสร้างผ่านวาทกรรมหลากหลายชุด ทั้งในเชิงลบที่ลดทอนคุณค่า และในเชิงบวกที่สะท้อนความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรม เช่น การฟื้นฟูหมอลำ อาหารพื้นบ้าน หรือการเน้นย้ำรากเหง้าทางวัฒนธรรมของภูมิภาค แนวคิดเรื่อง hybridity ของ Bhabha (1994) ช่วยอธิบายว่า อัตลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นจากการยืนยันความแตกต่างจากศูนย์กลางเพียงอย่างเดียว มันยังเกิดขึ้นใน “พื้นที่ที่กำกวม” ที่เปิดโอกาสให้เกิดการผสมผสานและการสร้างความหมายใหม่ระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ ขณะเดียวกัน แนวคิด symbolic boundaries ของ Lamont & Molnár ชี้ให้เห็นว่าเส้นแบ่งระหว่าง “อีสาน” และ “ไทยส่วนกลาง” ไม่ได้เป็นเส้นแบ่งที่ตายตัว มันเป็นเส้นแบ่งเชิงสัญลักษณ์ที่ถูกต่อรองและเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบททางสังคมและการเมือง การพิจารณาอัตลักษณ์อีสานภายใต้กรอบความเป็นอื่นช่วยให้เห็นว่าอัตลักษณ์ไม่เพียงเกี่ยวกับวัฒนธรรม แต่มันยังเชื่อมโยงกับโครงสร้างอำนาจและความเท่าเทียมในสังคม การถูกจัดวางให้เป็นภูมิภาคชายขอบอาจส่งผลต่อการเข้าถึงทรัพยากร

การยอมรับทางสังคม และการมีตัวแทนในพื้นที่สาธารณะ การเกิดขึ้นของพื้นที่สื่อใหม่ได้เปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่จากภายในภูมิภาค มันมีส่วนในการท้าทายวาทกรรมกระแสหลักและขยายพื้นที่ของการยอมรับทางวัฒนธรรมในสังคมไทย

แนวคิดเรื่องความเป็นอื่นเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ว่าเรามีความสัมพันธ์กันอย่างไรในแง่ของอัตลักษณ์และอำนาจในสังคมของเรา ผ่านการผลิตวาทกรรม ความแตกต่างถูกสร้างขึ้นโดยบุคคลหรือกลุ่มในความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนือกว่าผลที่ตามมาคือ การกำหนด “ความแตกต่าง” ให้กับกลุ่มต่าง ๆ สร้างภาพลักษณ์ที่ผิดปกติของกลุ่มเหล่านั้น สถาบันต่าง ๆ ในสังคม (รัฐ การศึกษา สื่อ ฯลฯ) ส่งเสริมการพัฒนาความหมายเกี่ยวกับความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันเชิงโครงสร้าง และความไม่เท่าเทียมกันจึงยังคงอยู่ต่อไป ซึ่ง Hall (1996) แย้งว่าอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว มีความเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา Bhabha (1994) นิยาม “ความเป็นลูกผสม” ว่าเป็นวิธีการที่สิ่งสองสิ่งแยกจากกันสามารถรวมกันเพื่อสร้างความหมายใหม่ ส่วน Lamont & Molnár (2002) กล่าวว่ามีความแตกต่างระหว่าง “เรา” และ “พวกเขา” ซึ่งถูกกำหนดโดยบริบททางสังคมและบริบททางการเมืองของเราเป็นการตรวจสอบความแตกต่างอย่างมีวิจารณ์ญาณช่วยให้เข้าใจว่า อัตลักษณ์ทำงานอย่างไร การระบุโครงสร้างอำนาจที่กำหนดการจัดสรรทรัพยากร การเข้าถึงและการได้รับการยอมรับทางสังคม และการเป็นตัวแทนในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ความไม่เท่าเทียมทางสังคมในปัจจุบันของเรา ซึ่งในมิติของการเป็นตัวแทนนี้เองที่ผู้เขียนจะกล่าวในหัวข้อต่อไปว่าตัวแทนหรือภาพแทนวัฒนธรรมอีสานเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมถูกสร้างขึ้นอย่างไร

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบภาพแทนความเป็นอีสาน

เมื่อเรามองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมอีสาน เราต้องตระหนักว่าอัตลักษณ์เป็นแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งถูกสร้างและปรับเปลี่ยนโดยทั้งพลังทางสังคมและวัฒนธรรม อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นผ่านการใช้ภาษา สัญลักษณ์ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความหมายและหลักการของกลุ่มคนตามบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้น การแสดงออกถึงอัตลักษณ์จึงไม่ใช่เพียงแค่การถ่ายทอดข้อเท็จจริงที่มีผลต่อการรับรู้และการจัดวางตำแหน่งของกลุ่มในโครงสร้างสังคมในกรณีของอีสาน ภาพแทนที่ถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อและวาทกรรมสาธารณะมักสะท้อนทั้งมิติของการครอบงำและการต่อรองทางวัฒนธรรม แนวคิดการครอบงำทางวัฒนธรรมด้วยอำนาจสื่อดิจิทัลสามารถกำหนดค่านิยมและความหมายให้เป็นมาตรฐาน ขณะที่กลุ่มชายขอบถูกลดทอนคุณค่านอกจากสื่อดิจิทัลจะมีอำนาจในการสร้างความเป็นอื่นตลอดจนมีการกำหนดค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมแล้วยังเปิดพื้นที่ใหม่ที่ทำให้ชาวอีสานสามารถเล่าเรื่องราวสร้างภาพแทน และนิยามอัตลักษณ์ของตนเองในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากกระแสหลักได้ด้วย ดังจะกล่าวถึงในมิติของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบภาพแทนความเป็นอีสานที่ผ่านสื่อดิจิทัลต่อไปนี้

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมยังคงเป็นแนวคิดสำคัญที่อธิบายถึงวิธีที่ผู้คนหรือหน่วยทางสังคมเข้าใจและแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเองโดยอิงจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะ อัตลักษณ์ไม่เคยเป็นแนวคิดที่คงที่ เพราะมันเกิดขึ้นผ่านกระบวนการทางสังคมที่ใช้ภาษา สัญลักษณ์ และการปฏิบัติทางวัฒนธรรมในการสร้างและเปลี่ยนแปลงความหมายของมัน (Hall, 1996) Stuart Hall ตั้งข้อสังเกตว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการบางอย่างที่เขาเรียกว่า การเป็นตัวแทน ในสาขาวิชาการศึกษาวงวัฒนธรรม มันเป็นกระบวนการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มหรือวัฒนธรรมผ่านภาษา สื่อ และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอื่น ๆ การเป็นตัวแทนไม่ใช่แค่การแสดงออกถึงความเป็นจริงแต่เป็นกระบวนการที่สร้างความเป็นจริงทางสังคมของชุมชนและกำหนดว่าชุมชนจะมองกลุ่มต่าง ๆ อย่างไร ในการวิเคราะห์การเป็นตัวแทน คุณควรพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและอำนาจ เพราะผู้ที่มีอำนาจในการผลิตและจัดจำหน่ายจะเป็นผู้กำหนดว่าคนอื่น ๆ มองกลุ่มทั้งหมดอย่างไร แนวคิดเรื่องการครอบงำทางวัฒนธรรมที่พัฒนาโดยแกรมซี (1971) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มทางสังคมที่มีอำนาจเหนือกว่าสามารถกำหนดค่านิยมและความหมายที่ตนเองต้องการให้เป็นมาตรฐานทั่วทั้งสังคม ในขณะที่กลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่าจะถูกกีดกันออกไป อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของสื่อดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงทั้งการผลิตและการเผยแพร่การนำเสนอภายใต้เงื่อนไขใหม่ มีพื้นที่ออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มที่เคยถูกกีดกันจากสื่อกระแสหลักได้พัฒนาฐานผู้ชม เล่าเรื่องราว และสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างออกไปจากกระแสหลัก (Couldry, 2000) ในภูมิภาค

อีสาน สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นช่องทางหลักที่ผู้คนใช้แสดงออกถึงวัฒนธรรม อธิบายวิถีชีวิต และแบ่งปันประสบการณ์ส่วนตัว การนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสานในรูปแบบดิจิทัลยังคงรักษาความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิม พร้อมทั้งนำเอาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมร่วมสมัยมาใช้ แพลตฟอร์มดิจิทัลที่มีอยู่สำหรับการพบปะพูดคุยระหว่างชาวอีสานและอัตลักษณ์ของตนเอง สร้างพื้นที่หลากหลายที่ผู้คนสามารถเชื่อมต่อองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พื้นที่เหล่านี้ช่วยให้ชาวอีสานสามารถท้าทายความคิดเดิม ๆ เกี่ยวกับภูมิภาคของตนได้

การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบภาพแทนความเป็นอีสานจำเป็นต้องพิจารณาในเชิงวิพากษ์ว่า อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่คงที่ หากแต่เป็นพลวัตที่ถูกสร้างและปรับเปลี่ยนผ่านภาษา สัญลักษณ์ และการปฏิบัติทางวัฒนธรรม กระบวนการ “การเป็นตัวแทน” มิใช่สิ่งเดียวที่สะท้อนความจริงในมิติทางสังคมที่กำหนดวิธีการรับรู้และการจัดวางตำแหน่งของกลุ่มในโครงสร้างสังคม ภาพแทนความเป็นอีสานที่ถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อและวาทกรรมสาธารณะจึงสะท้อนทั้งมิติของการครอบงำและการต่อรองทางวัฒนธรรมซึ่งการเกิดขึ้นของสื่อดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงเงื่อนไขการผลิตและเผยแพร่ภาพแทนทางวัฒนธรรมอีสานในโลกดิจิทัลจึงเป็นการรักษาความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมและผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อท้าทายภาพแทนเชิงลบที่เคยมีอยู่ จากที่กล่าวมานั้นสื่อดิจิทัลถือว่ามีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการนำเสนอ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของความเป็นอีสานโดยผู้เขียนจะกล่าวถึงสื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการศึกษาทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาที่เป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอความเป็นอีสานผ่านแพลตฟอร์ม

มานุษยวิทยาดิจิทัลและอัตลักษณ์บนแพลตฟอร์ม

ในบริบทของสังคมปัจจุบันที่เทคโนโลยีดิจิทัลได้แทรกซึมเข้าสู่มิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับแพลตฟอร์มดิจิทัลจึงนับเป็นประเด็นสำคัญทางวิชาการ โดยเฉพาะในมิติของการประกอบสร้างและการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ มานุษยวิทยาดิจิทัลในฐานะกรอบแนวคิดเชิงวิเคราะห์ได้เปิดพื้นที่ให้สามารถอธิบายบทบาทของผู้ใช้ในฐานะผู้กระทำการทางสังคมที่มีความสามารถในการผลิตความหมายและกำหนดตัวตนของตนเองผ่านการปฏิสัมพันธ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ ภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของสังคมดิจิทัล นอกจากนี้แล้วแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระดับท้องถิ่นกับระดับโลก ส่งผลให้กลุ่มทางสังคมที่เคยอยู่ในสถานะชายขอบสามารถสร้างการมองเห็นและนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองต่อสาธารณะในวงกว้างได้มากยิ่งขึ้น การนำกรอบมานุษยวิทยาดิจิทัลมาใช้ในการศึกษาจึงมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจพลวัตของอำนาจการต่อรองความหมาย และกระบวนการทำให้ปรากฏในสังคมสังคมปัจจุบัน ขณะเดียวกันยังเอื้อให้เกิดการวิพากษ์บทบาทของโครงสร้างแพลตฟอร์ม อาทิ อัลกอริทึมและกลไกทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีส่วนในการกำกับและกำหนดเงื่อนไขของการสื่อสารและการรับรู้ในพื้นที่ดิจิทัล ดังนั้น ประเด็นมานุษยวิทยาดิจิทัลและอัตลักษณ์บนแพลตฟอร์มจึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ต่อการศึกษาสังคมอย่างเป็นระบบที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

มานุษยวิทยาดิจิทัลศึกษาปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับเทคโนโลยีดิจิทัลผ่านการปรากฏตัวออนไลน์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่พวกเขาใช้สร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการจัดการอัตลักษณ์ในรูปแบบต่าง ๆ (Miller & Horst, 2012) แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียสร้างวิธีการใหม่ ๆ ให้ผู้ใช้สามารถปรากฏตัวต่อผู้อื่นได้ ในขณะที่ผู้ใช้สร้างอัตลักษณ์สาธารณะของตนเองผ่านพื้นที่ดิจิทัลโดยการเลือกองค์ประกอบโปรไฟล์ ภาษา การเลือกรูปภาพ และการใช้สัญลักษณ์ ปัจจุบันผู้คนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยใช้ Facebook และ TikTok เป็นแพลตฟอร์มในการแสดงมรดกทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตดั้งเดิม และเรื่องราวชีวิตส่วนตัวต่อผู้ชมในวงกว้าง กระบวนการรับรู้เอกลักษณ์ท้องถิ่นนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ที่มองเห็นได้ ซึ่งช่วยให้คนท้องถิ่นได้รับอำนาจผ่านการยอมรับในระดับนานาชาติเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของพวกเขา ซึ่งท้าทายเรื่องเล่าของรัฐและสื่อที่ครอบงำอยู่ อัตลักษณ์บนแพลตฟอร์มแสดงให้เห็นว่าผู้ใช้กำหนดอัตลักษณ์ของตนเองเท่านั้น เนื่องจากโครงสร้างของแพลตฟอร์มควบคุมอัตลักษณ์ของผู้ใช้ผ่านอัลกอริทึมการจัดอันดับเนื้อหาและแบบจำลองทางเศรษฐกิจตามความสนใจ ซึ่งกำหนดว่าเนื้อหาใดจะปรากฏให้เห็นในพื้นที่ดิจิทัล การวิจัยนี้จึงต้องพิจารณาสองแง่มุมสำหรับการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ของชาวอีสานในโซเชียลมีเดีย แง่มุมแรกเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้งานของผู้ใช้ ในขณะที่แง่มุมที่สองมุ่งเน้นไปที่โครงสร้างทางเทคโนโลยีซึ่งเป็นตัวกำหนดวิธีการสื่อสารทางสังคมดิจิทัลในปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นจะเห็นว่าอัตลักษณ์บนแพลตฟอร์มเป็นผลผลิตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใช้กับโครงสร้างของแพลตฟอร์มดิจิทัลซึ่งเป็นผลร่วมจากเสรีภาพในการแสดงออกของปัจเจกกล่าวคือ แม้ผู้ใช้จะดำรงบทบาทในฐานะผู้กระทำการทางสังคมที่สามารถคัดเลือกและประกอบสร้างตัวตนผ่านภาษา สัญลักษณ์ และการเล่าเรื่อง แต่กระบวนการดังกล่าวยังคงอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของอัลกอริทึมและกลไกทางเศรษฐกิจที่ทำหน้าที่กำหนดการมองเห็นการจัดลำดับและคุณค่าของเนื้อหาในพื้นที่ดิจิทัล แม้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียจะเปิดพื้นที่ให้เกิดการนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่นและการต่อรองกับวาทกรรมกระแสหลักของรัฐและสื่อ แต่ระดับของการมองเห็นและการยอมรับกลับขึ้นอยู่กับตรรกะของแพลตฟอร์มที่ให้ความสำคัญกับความนิยมและการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ อันส่งผลให้อัตลักษณ์บางรูปแบบได้รับการขยายความโดดเด่น ขณะที่บางรูปแบบถูกลดทอนหรือทำให้เลือนหายไปจากพื้นที่สาธารณะดิจิทัล ซึ่งการศึกษามานุษยวิทยาดิจิทัลจึงควรพิจารณาอัตลักษณ์ในฐานะพื้นที่ของการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างปัจเจกกับโครงสร้างเป็นกระบวนการที่ถูกกำกับ คัดเลือก และจัดระเบียบภายใต้เงื่อนไขของทุนนิยมแพลตฟอร์มในสังคม และรวมไปถึงการแสดงออกของตัวตนด้วย

ความเชื่อมโยงระหว่างมานุษยวิทยาดิจิทัลกับการศึกษาอัตลักษณ์บนแพลตฟอร์มมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจ “พลวัตอัตลักษณ์อีสาน” ในสื่อสังคมออนไลน์ โดยมานุษยวิทยาดิจิทัลในฐานะกรอบแนวคิดเชิงวิเคราะห์ได้ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ดิจิทัลเป็นพื้นที่ของการสื่อสารและเป็นสนามทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดกระบวนการประกอบสร้าง ต่อบรรณ และแปรเปลี่ยนอัตลักษณ์อย่างต่อเนื่อง ภายใต้เงื่อนไขเชิงสังคมและเทคโนโลยีที่ซ้อนทับกัน ในบริบทดังกล่าว อัตลักษณ์อีสานจึงถูกผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้ แพลตฟอร์ม และผู้รับสารในระดับที่หลากหลายอย่างไม่หยุดนิ่ง สื่อสังคมออนไลน์จึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชิงวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้อีสานสามารถนำเสนอความเป็นตัวตน วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในมิติของการดำรงรักษาอัตลักษณ์เดิมและการสร้างความหมายใหม่ที่ท้าทายภาพแทนแบบเหมารวมซึ่งถูกผลิตโดยวาทกรรมกระแสหลักของรัฐและสื่อ กระบวนการดังกล่าวดำเนินอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของโครงสร้างแพลตฟอร์ม โดยเฉพาะอัลกอริทึมและกลไกทางเศรษฐกิจที่มีบทบาทในการกำหนดการมองเห็นและการรับรู้ของเนื้อหาในพื้นที่ดิจิทัลการวิเคราะห์พลวัตอัตลักษณ์อีสานในสื่อสังคมออนไลน์จึงจำเป็นต้องพิจารณาทั้งมิติของการกระทำ การเชิงปัจเจกและมิติของอำนาจเชิงโครงสร้างควบคู่กัน เพื่ออธิบายกระบวนการต่อรองความหมายที่ซับซ้อน อันนำไปสู่การก่อรูปความเข้าใจใหม่ต่อ “ความเป็นอื่น” ในสังคมที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

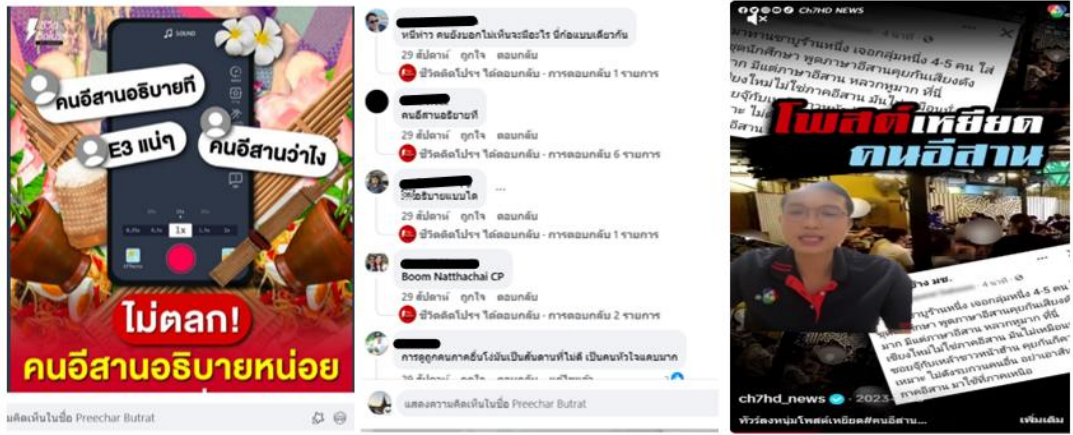
พลวัตอัตลักษณ์อีสานในสื่อสังคมออนไลน์

บทความนี้นำเสนอผลการวิเคราะห์จากการศึกษาวาทกรรมเชิงคุณภาพของเนื้อหาที่เกี่ยวกับ อัตลักษณ์อีสาน โดยอาศัยกรอบแนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นอื่นและอำนาจ การแทนภาพทางวัฒนธรรม และมานุษยวิทยาดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์อีสานไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะหมวดหมู่ที่ตายตัว ถูกผลิต สถาปนา และต่อรองอย่างต่อเนื่องผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางประวัติศาสตร์ การต่อสู้เชิงความหมาย และโครงสร้างการมองเห็นที่ถูกกำกับโดยแพลตฟอร์มดิจิทัล ในพื้นที่ดิจิทัล อัตลักษณ์อีสานปรากฏเป็นพื้นที่แห่งการปะทะกันของวาทกรรมหลายชุด ตั้งแต่วาทกรรมที่ทำให้อีสานกลายเป็น “ผู้อื่น” ภายในรัฐชาติ ไปจนถึงวาทกรรมที่พยายามรื้อฟื้นคุณค่าและศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมตลอดจนกระบวนการต่อรองอัตลักษณ์ภายใต้ตรรกะของอัลกอริทึมและการมองเห็นเชิงแพลตฟอร์ม

1. การประกอบสร้างความเป็นอื่นของอีสานผ่านวาทกรรม

ผลการวิเคราะห์พบว่า อัตลักษณ์อีสานมักถูกประกอบสร้างในฐานะ “ความเป็นอื่น” ภายในของสังคมไทย กระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการแทนภาพของ Stuart Hall ซึ่งมองว่าความแตกต่างมิได้เป็นเพียงสิ่งที่ถูกบรรยาย หากแต่ถูกผลิตขึ้นผ่านวาทกรรมและผูกโยงเข้ากับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในบริบทของสื่อดิจิทัล ความเป็นอื่นของอีสานถูกทำให้มีความหมายผ่านการเชื่อมโยงซ้ำ ๆ กับภาษา ชนชั้น และสถานะทางเศรษฐกิจ ภาษาเป็นพื้นที่สำคัญของอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ความเห็นและโพสต์จำนวนมากสะท้อนให้เห็นว่าภาษาถิ่นอีสานถูกทำให้ด้อยค่าเมื่อเทียบกับภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งทำหน้าที่เป็นภาษาที่ขอบรรณในโลกของการทำงาน ความเป็นมีอาชีพ และความทันสมัย

ตัวอย่างข้อมูลที่ 1

ภาพที่ 1 ไม่ตลก! คนอีสานอธิบายหน่อย
ที่มา: ชีวิตติดโปรา (2568)

ความเห็นและโพสต์จำนวนมากสะท้อนให้เห็นว่าภาษาถิ่นอีสานถูกทำให้ด้อยค่าเมื่อเทียบกับภาษาไทยมาตรฐาน ถ้อยคำดังกล่าวเป็นการสะท้อนอคติต่อภูมิภาคอีสานและภาษาถิ่นอีสาน อีกทั้งยังทำหน้าที่กำกับขอบเขตของความเป็นไปได้ทางสังคม โดยสื่อว่าการเป็นอีสานพูดภาษาอีสานเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ ภาษาในที่นี้จึงทำหน้าที่เป็นทุนเชิงสัญลักษณ์ที่ตอกย้ำความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้าง ในทำนองเดียวกัน การแทนภาพด้านเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญในการตอกย้ำความเป็นอื่นของอีสาน ความยากจนมักถูกนำเสนอในฐานะลักษณะเฉพาะถิ่น มากกว่าจะถูกอธิบายในฐานะผลลัพธ์ของโครงสร้างการพัฒนาแบบไม่สมดุล

ตัวอย่างข้อมูลที่ 2

ภาพที่ 2 กรณีการนำเสนอความเป็นอีสาน และสัดส่วนความยากจนในภาคอีสาน ปี 2563
ที่มา: AnalysisDo (2568)

การแทนภาพด้านเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญในการตอกย้ำความเป็นอื่นของอีสาน ความจนของผู้คนในภาคอีสานและภาคอีสานถูกมองว่าเป็นภูมิภาคที่ยากจนวาทกรรมลักษณะนี้ทำให้ความยากจนกลายเป็นสิ่งที่ดูเหมือนหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็น “ธรรมชาติ” ของพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการทำให้สารัตถะ ที่ลดทอนประวัติศาสตร์และการเมืองของความเหลื่อมล้ำให้เหลือเพียงคุณลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนหนึ่ง นอกจากนี้ วาทกรรม “บ้านนอก ไม่พัฒนา” ยังทำหน้าที่วางอีสานไว้ในตำแหน่งของความล้าหลังเชิงเวลา กล่าวคือ แม้อีสานจะดำรงอยู่ในปัจจุบันร่วมกับศูนย์กลาง แต่กลับถูกแทนภาพราวกับเป็นพื้นที่ที่ยังไม่ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย การปฏิเสธความร่วมมือเช่นนี้ทำให้ความแตกต่าง

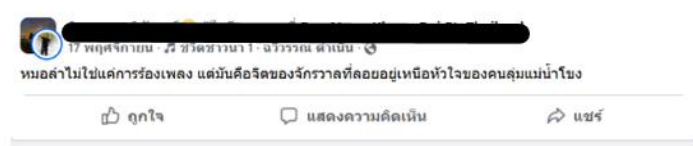
เชิงพื้นที่ถูกแปลงเป็นลำดับชั้นเชิงเวลา และทำให้ความไม่เสมอภาคดูชอบธรรมมากยิ่งขึ้น ที่สำคัญ วาทกรรมเหล่านี้มักปรากฏในรูปแบบของมุกตลกหรือถ้อยคำธรรมดาในชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้อำนาจเชิงสัญลักษณ์ดำรงอยู่โดยไม่จำเป็นต้องมีเจตนาร้ายอย่างชัดแจ้งและคงมีผู้ที่มีความเห็นแย้งเกี่ยวกับความยากจนในภาคอีสานที่ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากถูกมองว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติของภูมิภาคอยู่แล้วที่เป็นการลดทอนคุณค่าด้านเศรษฐกิจของอีสานลงให้ด้อยกว่าภูมิภาคอื่น อันเนื่องมาจากอคติของบุคคลและการนำเสนอความเป็นอีสานผ่านสื่อต่าง ๆ จากเพลงพลเมืองไซเบอร์เสรี (2568) ได้กล่าวถึงอีสาน จากพื้นที่ยากจน สู่มืองแห่งโอกาส กับ 3 สิ่งที่ต้องทำ เพื่อปลดล็อกศักยภาพ คำกล่าวเปิดประเด็นของ Melinda Good, World Bank Division Director for Thailand and Myanmar บนเวที Unlocking Isan's Potential in a Changing Economy ปลดล็อกอีสาน พลิกโอกาสเศรษฐกิจใหม่ ฉบับ World Bank ภายในงาน The Secret Sauce Business Weekend อีสาน 2025 ที่จังหวัดขอนแก่น สะท้อนไปยังกลุ่มผู้ประกอบการ นักลงทุน และคนรุ่นใหม่ที่เฝ้ามองว่าเป็นผู้กำหนดอนาคตของภูมิภาคนี้และประเทศไทยจากความยากจนสู่ศูนย์กลางแห่งใหม่ของภูมิภาค การเดินทาง 20 ปีของอีสานภาพของอีสานในวันนี้พลิกจากหน้ามือเป็นหลังมือเมื่อเทียบกับ 2 ทศวรรษก่อน Melinda บอกว่า จากอัตราความยากจนที่สูงถึงร้อยละ 17 หรือเกือบ 1 ใน 5 ของประชากรในอดีต ปัจจุบันลดลงเหลือเพียงร้อยละ 4 GDP ต่อหัวเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่า สะท้อนว่าประชากรมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างชัดเจนเมืองใหญ่อย่าง ขอนแก่น โคราช อุดรธานี และอุบลราชธานี ได้กลายเป็นฮับของภูมิภาคอย่างแท้จริง มีโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลอย่าง 5G ที่ครอบคลุม และการเชื่อมต่อทางกายภาพทั้งถนนและทางรถไฟที่เชื่อมต่อไปยังโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง หรือ Greater Mekong Subregion (GMS) GMS และจีน ทำให้เกิดระบบนิเวศโลจิสติกส์และการค้าชายแดนที่เติบโตอย่างรวดเร็ว

วาทกรรม *บ้านนอก ไม่พัฒนา* ทำหน้าที่วางอีสานไว้ในตำแหน่งของความล้าหลังเชิงเวลา กล่าวคือ แม้อีสานจะดำรงอยู่ในปัจจุบันร่วมกับศูนย์กลาง แต่กลับถูกแทนภาพราวกับเป็นพื้นที่ที่ยังไม่ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย การปฏิเสธความร่วมมือเช่นนี้ทำให้ความแตกต่างเชิงพื้นที่ถูกแปลงเป็นลำดับชั้นเชิงเวลา และทำให้ความไม่เสมอภาคดูชอบธรรมมากยิ่งขึ้น ที่สำคัญ วาทกรรมเหล่านี้มักปรากฏในรูปแบบของมุกตลกหรือถ้อยคำธรรมดาในชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้อำนาจเชิงสัญลักษณ์ดำรงอยู่โดยไม่จำเป็นต้องมีเจตนาร้ายอย่างชัดแจ้ง แต่กลับมีพลังในการตอกย้ำภาพแทนเชิงลบอย่างต่อเนื่องจากการนำเสนอข้อมูลข้างต้นของผู้เขียนแสดงให้เห็นการตอบโต้ทางวาทกรรม บ้านนอก ไม่พัฒนา ความล้าหลังทางเศรษฐกิจของภาคอีสานเป็นการตอบโต้โดยเพลงพลเมืองไซเบอร์เสรี's post ที่กำลังแย้งวาทกรรมดังกล่าวที่พยายามที่จะลดทอนความเป็นอีสานไปสู่ภาพที่ยากจน กล่าวถึงความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของภาคอีสานที่กำลังเป็นที่ดึงดูดนักลงทุนมาที่เมืองใหญ่ในภาคอีสาน ซึ่งเป็นการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ทั้งยังเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ของความเป็นอีสานต่อความยากจนที่ถูกมองเห็นผ่านเฟสบุ๊กในมิติที่ลบภาพจำแบบเดิมที่ผ่านมา การนำเสนอเชิงบวกเช่นนี้สะท้อนให้เห็นความพยายามในการสร้างภาพแทนใหม่ของอีสานในฐานะภูมิภาคแห่งศักยภาพและโอกาส ซึ่งท้าทายวาทกรรมเดิมที่ผูกอีสานไว้กับความยากจนและความล้าหลัง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่เพียงแต่มิมีนัยสำคัญต่อการรับรู้ของสังคมไทย แต่ยังเปิดพื้นที่ให้เกิดการต่อรองความหมายของอัตลักษณ์อีสานในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น

2. การยืนยันคุณค่าและการรื้อฟื้นความหมายทางวัฒนธรรม

วาทกรรมที่ทำให้อีสานเป็นอื่น ข้อมูลยังสะท้อนการเกิดขึ้นของการแทนภาพแบบยืนยันคุณค่า ซึ่งพยายามรื้อฟื้นความหมายของอัตลักษณ์อีสานในฐานะแหล่งที่มาของความภาคภูมิใจ แนวโน้มนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Stuart Hall ที่มองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ “เป็นอยู่แล้ว” หากแต่เป็นกระบวนการของการ “กลายเป็น” และหมอลำก็ถือว่าเป็นปรากฏการณ์เชิงพื้นที่สำคัญของการรื้อฟื้นคุณค่าทางวัฒนธรรม ในสื่อดิจิทัล หมอลำไม่ได้ถูกนำเสนอในฐานะศิลปะพื้นบ้านที่ล้าสมัย ในทางกลับกันหากแต่ถูกทำให้มีความร่วมสมัย มีพลังทางอารมณ์ และสามารถเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมสากลได้

ตัวอย่างข้อมูลที่ 3

ภาพที่ 3 หมอลำไม่ใช่แค่การร้องเพลงแต่มันคือจิตวิญญาณของคนลุ่มน้ำโขง
ที่มา: วิทยา สุทธิจันทร์ (2568)

ถ้อยคำนี้สะท้อนการกลับทิศของความหมาย จากสิ่งที่เคยถูกมองว่าล้าหลัง กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ให้คุณค่ากับความเป็นตัวตนกระบวนการเช่นนี้ไม่ใช่การปฏิเสธอดีตแต่เป็นการนำอดีตมากล่าวถึงใหม่ในบริบทของเศรษฐกิจความสนใจดิจิทัล และในส่วนของอาหารอีสานก็ทำหน้าที่ในลักษณะคล้ายคลึงกัน การนำเสนออาหารพื้นถิ่นในฐานะของอร่อย มีเอกลักษณ์ เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ทำให้อีสานสามารถเข้าไปมีที่ทางในวาทกรรม soft power อย่างไรก็ดี การยอมรับเช่นนี้มักเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความสวยงาม ความสนุก และความบริโภคได้ง่าย แม้การมองเห็นในแพลตฟอร์มที่เป็นสื่อกระแสหลักจะช่วยลดทอนการถูกทำให้เป็นชายขอบ ก็ยังไม่ได้ลบเลือนความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้าง การยืนยันคุณค่าทางวัฒนธรรมจึงเป็นทั้งพื้นที่ของการต่อรองศักดิ์ศรี และพื้นที่ของความตึงเครียดระหว่างการยอมรับกับการทำให้เป็นสินค้า

จากที่กล่าวมาแล้วนั้นผู้เขียนพยายามที่จะให้เห็นว่าวาทกรรมเกี่ยวกับอีสานไม่ใช่เพียงการสะท้อนการทำให้อีสานเป็น “อื่น” นอกจากนี้ยังเผยให้เห็นกระบวนการของการยืนยันคุณค่าและการรื้อฟื้นความหมายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นควบคู่กัน แนวโน้มนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (1996) ที่มองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ “เป็นอยู่แล้ว” แต่เป็นกระบวนการของการ “กลายเป็น” ซึ่งเปิดพื้นที่ให้การตีความใหม่และการต่อรองความหมายเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตัวอย่างสำคัญคือการนำเสนอ หมอลำ ในสื่อดิจิทัล ปรากฏการณ์นี้สะท้อนการรื้อฟื้นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีได้จำกัดอยู่ในฐานะศิลปะพื้นบ้านที่ล้าสมัย แต่กลับถูกทำให้ร่วมสมัย มีพลังทางอารมณ์ และสามารถเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมสากลได้ การเผยแพร่การแสดงหมอลำผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook group ทำให้หมอลำถูกมองใหม่ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่สร้างความภาคภูมิใจและความเป็นตัวตนของคนอีสาน การกลับทิศของความหมายเช่นนี้ไม่ใช่การปฏิเสธอดีต แต่เป็นการนำอดีตมาสร้างความหมายใหม่ในบริบทเศรษฐกิจความสนใจดิจิทัล

นอกจากศิลปะการแสดงแล้ว อาหารอีสาน ก็ทำหน้าที่ในลักษณะคล้ายคลึงกัน การนำเสนออาหารพื้นถิ่น เช่น ส้มตำ ลาบ หรือไก่ย่าง ไม่ได้ถูกมองเพียงในฐานะอาหารท้องถิ่น แต่ถูกยกระดับเป็นอาหารที่มีเอกลักษณ์และเป็นที่ยอมรับในระดับสากล การปรากฏในสื่อกระแสหลักและแพลตฟอร์มดิจิทัลทำให้อาหารอีสานเข้าไปมีที่ทางในวาทกรรม soft power ของไทย (Nye, 2004) การยอมรับเช่นนี้สะท้อนการต่อรองเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้อีสาน ซึ่งไม่ถูกจำกัดอยู่ในภาพแทนความ ล้าหลัง และกลายเป็นแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มอัตลักษณ์ใหม่ได้ ดังนั้นการยืนยันคุณค่าทางวัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ หากแต่ดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขของความสวยงาม ความสนุก และความบริโภคได้ง่าย การนำเสนอหมอลำหรืออาหารอีสานในเชิงบวกมักเกิดขึ้นในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ในตลาดสื่อและเศรษฐกิจดิจิทัล แม้การมองเห็นในแพลตฟอร์มกระแสหลักจะช่วยลดทอนการถูกทำให้เป็นชายขอบ แต่ก็ยังไม่ได้ลบเลือนความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่ การยืนยันคุณค่าทางวัฒนธรรมจึงเป็นทั้งพื้นที่ของการต่อรองศักดิ์ศรี และพื้นที่ของความตึงเครียดระหว่างการยอมรับกับการทำให้เป็นสินค้า ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงประเด็นการต่อรองและการรื้อประกอบอัตลักษณ์ในพื้นที่ดิจิทัลในลำดับต่อไปเพื่อให้เห็นกรอบทวิภาคของการกดทับและการภาคภูมิใจของความเป็นอีสานที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

3. การต่อรองและการรื้อประกอบอัตลักษณ์ในพื้นที่ดิจิทัล

นอกเหนือจากกรอบทวิภาคของการกดทับและการภาคภูมิใจ การศึกษาในครั้งนี้ยังคงชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์อีสานถูกต่อรองอย่างต่อเนื่องผ่านปฏิสัมพันธ์ในแพลตฟอร์มดิจิทัล โดยที่ผู้ใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นทั้งผู้รับวาทกรรมและมีบทบาทเชิงรุกในการโต้กลับ ตีความใหม่ และปรับตำแหน่งของตนเอง

ตัวอย่างข้อมูลที่ 4

ภาพที่ 4 ชีวิตที่แสนสงบและสบายของความเป็นอีสานบรรยากาศท้องไร่ท้องนา
ที่มา: Surincommunity (2569)

“ยโสธร ถิ่นสถาน บ้านกำเนิด ชีวิตเกิด จากท้องนา และป่าไร่ พ่อทำนา แม่ทำนา แต่สุขใจ เพราะเราได้ปริญญา จากมหาลัย แห่งชีวิต” ถ้อยคำลักษณะนี้สะท้อนการยึดศรัทธาคำคุณความดีและทำให้มันมีความหมายใหม่ กระบวนการดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าอำนาจไม่ได้ทำงานในทิศทางเดียวแต่ยังเปิดช่องให้เกิดการบิดกลับและการต่อต้านเชิงความหมายที่มีความโดดเด่นคือการเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ลูกผสมในโลกดิจิทัล ผู้ใช้จำนวนมากกลับใช้ภาษาอีสานและภาษาไทยมาตรฐาน ผสานอ้างอิงท้องถิ่นเข้ากับวัฒนธรรมสากล อัตลักษณ์เช่นนี้ได้สะท้อนเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ทั้งเป็นผลมาจากการต่อรองกับตรรกะของแพลตฟอร์ม อัลกอริทึมมีบทบาทสำคัญในการกำกับการมองเห็น โดยเนื้อหาที่มีความเฉพาะทาง ทางวัฒนธรรมยังสามารถเชื่อมโยงกับอารมณ์และรสนิยมของผู้ชมวงกว้าง มักได้รับการขยายการมองเห็นมากกว่า

สำหรับวาทกรรมเกี่ยวกับอัตลักษณ์อีสานในพื้นที่ดิจิทัลสะท้อนให้เห็นพลวัตที่ซับซ้อนเกินกว่ากรอบทวิภาคของการกดทับและการภาคภูมิใจ ซึ่งอัตลักษณ์ไม่ได้ถูกกำหนดตายตัวจึงทำให้เกิดการต่อรองและรื้อประกอบอย่างต่อเนื่องผ่านปฏิสัมพันธ์ในแพลตฟอร์มออนไลน์ ผู้ใช้สื่อดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงเป็นผู้รับสารเท่านั้น แต่ยังมีอีกหนึ่งบทบาทคือทำหน้าที่เชิงรุกในการโต้กลับ ตีความใหม่ และปรับตำแหน่งของตนเองในโลกสื่อที่มีโครงสร้างอำนาจแฝงอยู่ข้อความจากเพจ Surincommunity ที่ว่า “ยโสธร ถิ่นสถาน บ้านกำเนิด ชีวิตเกิด จากท้องนา และป่าไร่ พ่อทำนา แม่ทำนา แต่สุขใจ เพราะเราได้ปริญญา จากมหาลัย แห่งชีวิต” ทำให้เห็นความยึดศรัทธาคำคุณความดีและการทำให้มีความหมายใหม่ กระบวนการนี้ชี้ให้เห็นว่าอำนาจไม่ได้มีการทำงานในทิศทางเดียว แต่เป็นการเปิดช่องให้เกิดการบิดกลับและการต่อต้านเชิงความหมาย การใช้ภาษาอีสานควบคู่กับภาษาไทยมาตรฐาน รวมถึงการผสานอ้างอิงท้องถิ่นเข้ากับวัฒนธรรมสากล ทำให้เกิดอัตลักษณ์ลูกผสมที่สะท้อนเสรีภาพและการต่อรองกับตรรกะของแพลตฟอร์ม

พูดอีสานก็ได้ ยอดวิวกี่ขึ้น ซึ่งสะท้อนความตระหนักรู้ของผู้ใช้อำนาจของอัลกอริทึม และการปรับกลยุทธ์การแสดงตัวตนให้สอดคล้องกับตรรกะดังกล่าว ความแท้ในที่นี่ไม่ได้ขัดแย้งกับอัลกอริทึม แต่กลับถูกทำให้เป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออกที่สามารถถูกจัดอันดับและมองเห็นได้ การรับรู้เช่นนี้สะท้อนการต่อรองเชิงสัญลักษณ์ที่ผู้ใช้มีต่อโครงสร้างเทคโนโลยี จากมุมมองของมานุษยวิทยาดิจิทัล อัตลักษณ์อีสานในพื้นที่ออนไลน์จึงไม่ได้เป็นสารัตถะ และสิ่งที่สำคัญคือการเป็นกระบวนการเชิงสัมพันธ์ที่ก่อรูปขึ้นจากการปะทะกันของอำนาจทางประวัติศาสตร์ การแทนภาพ และโครงสร้างเทคโนโลยี (Miller & Horst, 2012) การทำความเข้าใจอัตลักษณ์อีสานจึงต้องพิจารณาทั้งการผลิตซ้ำและการรื้อประกอบ

ความหมายในชีวิตประจำวัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองเชิงอำนาจที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการต่อรองและการรื้อประกอบอัตลักษณ์ในพื้นที่ดิจิทัลทำให้อัตลักษณ์อีสานไม่ถูกจำกัดอยู่ในกรอบความเป็นอื่นเชิงลบ กลับถูกสร้างใหม่ในฐานะอัตลักษณ์ลูกผสมที่มีพลวัตและความหมายหลากหลาย

ในมิติแรก ผลการศึกษาทำให้เห็นกระบวนการทำให้ “อีสาน” กลายเป็นความเป็นอื่นภายในชาติ ผ่านวาทกรรมที่ผูกโยงภาษา ภูมิภาค และความยากจนเข้าด้วยกัน กระบวนการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Stuart Hall ว่าด้วยการแทนภาพในฐานะพื้นที่ของอำนาจ ซึ่งความแตกต่างไม่ใช่เพียงแค่ความหลากหลายเท่านั้นซึ่งถูกจัดลำดับค่าและทำให้มีนัยทางศีลธรรมและสังคม ภาษาอีสานในบริบทนี้จึงไม่ใช่แค่รูปแบบการสื่อสารแต่เป็นตัวชี้วัดทุนทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของ Bourdieu (1991) ที่กำหนดว่าใครสามารถเข้าถึงโอกาสและความชอบธรรมในพื้นที่สาธารณะได้ อย่างไรก็ดี อำนาจที่ปรากฏจึงไม่ได้ทำงานในรูปแบบของการกดทับอย่างโจ่งแจ้ง กลับแทรกซึมอยู่ในถ้อยคำธรรมดา มุกตลก และความเห็นที่ดูเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนอำนาจเชิงวาทกรรมที่ดำรงอยู่โดยไม่จำเป็นต้องมีผู้กระทำที่ชัดเจน และทำให้ความไม่เสมอภาคถูกทำให้เป็นเรื่องธรรมดา

ในมิติที่สอง ผลการศึกษาพบการเกิดขึ้นของวาทกรรมเชิงยืนยันคุณค่า ซึ่งพยายามรื้อฟื้นความหมายของอัตลักษณ์อีสานผ่านวัฒนธรรมพื้นถิ่น ประกอบด้วย หมอลำ และอาหารอีสาน กระบวนการนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ในฐานะการ “กลายเป็น” มากกว่าการ “เป็น” และสะท้อนการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์เพื่อทวงคืนศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การมองเห็นเชิงบวกดังกล่าวที่เต็มไปด้วยเงื่อนไข และถูกกำกับด้วยตรรกะของความสวยงาม ความบันเทิง และความสามารถในการถูกทำให้เป็นสินค้า ซึ่งชี้ให้เห็นความตึงเครียดระหว่างการยอมรับกับการทำให้เชื่อมต่อบริบททุนทางวัฒนธรรม

ในมิติที่สาม การศึกษาในครั้งนี้พยายามชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญของแพลตฟอร์มดิจิทัลในฐานะผู้กระทำทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์อีสานในโลกออนไลน์จึงเป็นผลของการต่อรองระหว่างความคิดสร้างสรรค์ของผู้ใช้ ปฏิสัมพันธ์ของผู้ชม และอำนาจของอัลกอริทึม ตามกรอบมานุษยวิทยาดิจิทัล อัตลักษณ์ในที่นี้มิได้เป็นการแสดงออกอย่างเสรีที่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างการมองเห็นที่คัดเลือก ขยาย และทำให้บางรูปแบบของความเป็นอีสานกลายเป็นบรรทัดฐาน ขณะที่รูปแบบอื่นยังคงถูกทำให้เป็นชายขอบ

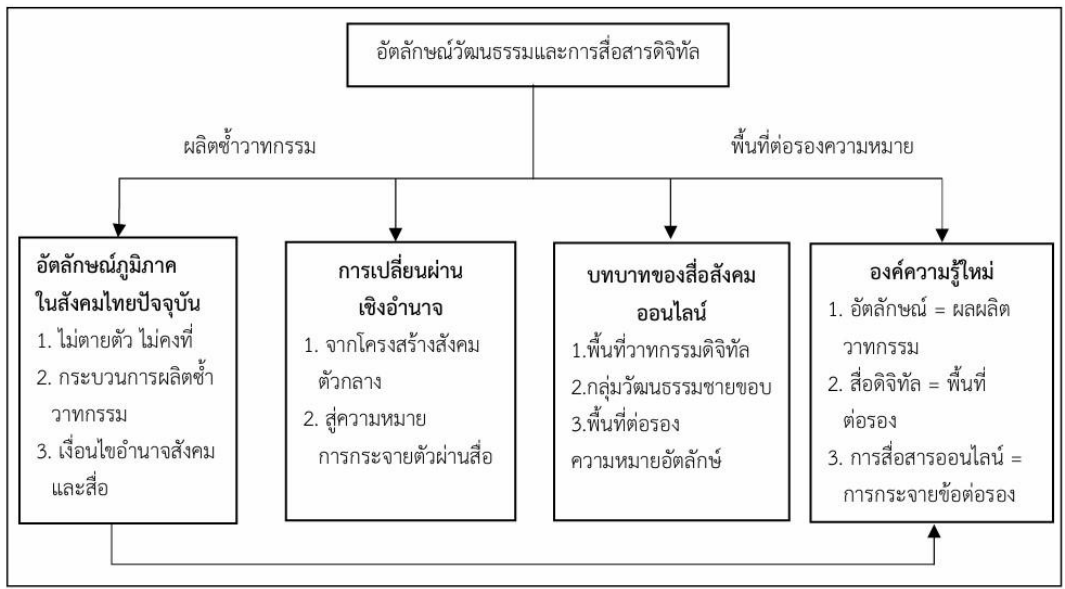
อัตลักษณ์อีสานในสื่อดิจิทัลเป็นพื้นที่ของการต่อรองเชิงวาทกรรมระหว่างอำนาจทางประวัติศาสตร์ การแทนภาพทางวัฒนธรรม และกลไกของเทคโนโลยีแพลตฟอร์ม การทำความเข้าใจอัตลักษณ์อีสานจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ควบคู่ไปกับอำนาจที่แฝงฝังอยู่ในกระบวนการสื่อสารดิจิทัล ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดขอบเขตของการมองเห็น การยอมรับ และการทำให้บางรูปแบบของความเป็นอีสานกลายเป็นบรรทัดฐาน ขณะที่รูปแบบอื่นยังคงถูกทำให้เสียบหายไปจากพื้นที่สาธารณะร่วมสมัย จากผลการศึกษาทำให้เห็นการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นที่เป็นผลมาจากการต่อรองทางวัฒนธรรมของคนอีสานในพื้นที่ของสื่อสังคมออนไลน์ทำให้ การมองเห็นวัฒนธรรมหมอลำ และ อาหารอีสานถูกมองเห็นเพิ่มมากขึ้นจากสื่อสังคมออนไลน์มีการจัดระบบการมองเห็นด้วยระบบอัลกอริทึมซึ่งหมายถึงมีผู้นิยมความเป็นอีสานเพิ่มมากขึ้น ด้วยระบบสื่อสังคมออนไลน์เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เปิดพื้นที่ให้เสียงจากภูมิภาคได้รับการยอมรับมากขึ้นนอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความเข้าใจใหม่ที่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยร่วมสมัย

ผลการวิเคราะห์พลวัตอัตลักษณ์อีสานในสื่อสังคมออนไลน์นี้ชวนให้พิจารณาอัตลักษณ์อีสานในสื่อสังคมออนไลน์เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง ซึ่งถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อนระหว่างประวัติศาสตร์การสร้างรัฐชาติ การแทนภาพทางวัฒนธรรม และเงื่อนไขทางเทคโนโลยีของแพลตฟอร์มดิจิทัล ในแง่นี้ อัตลักษณ์อีสานจึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่คงที่ แต่เป็นพื้นที่ของการต่อรองทางความหมายที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในมิติของความหมายอื่น ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการทำให้อีสานกลายเป็นความเป็นอื่นภายใน ไม่ใช่เพียงผลของอคติส่วนบุคคล แต่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างรัฐชาติไทย ตามที่ ธงชัย วินิจจะกูล (2558) อธิบายผ่านแนวคิด “ภูมิภาคยา” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการรวมศูนย์อำนาจทางดินแดนไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกับความเสมอภาคทางวัฒนธรรม วาทกรรมในสื่อดิจิทัลที่เชื่อมโยงอีสานเข้ากับความล้าหลัง ภาษาไม่ชอบธรรม หรือความยากจน อาจถูกมองว่าเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐชาติในระดับสามัญสำนึก มากกว่าจะเป็นปรากฏการณ์ใหม่โดยสิ้นเชิง

ในการทำงานเดียวกัน ข้อเสนอของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2556) ว่าด้วยความเป็น “ไทย” ในฐานะกรอบวัฒนธรรมที่มีลักษณะการกีดกันช่วยให้เข้าใจว่าทำไมภาษาและวัฒนธรรมของศูนย์กลางจึงกลายเป็นบรรทัดฐานของความเป็นสมัยใหม่ ขณะที่อัตลักษณ์อีสานถูกมองว่าต่ำกว่า ผลการศึกษาชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่ากลไกเหล่านี้ไม่ได้ลดน้อยลงในยุคดิจิทัล แต่ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้ราบเรียบยิ่งขึ้น ผ่านการสื่อสารที่ดูเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน การปรากฏของวาทกรรมที่ยืนยันคุณค่าทางวัฒนธรรมในสื่อสังคมออนไลน์ ก็สะท้อนว่าอัตลักษณ์อีสานไม่ได้อยู่ภายใต้การกดทับเพียงฝ่ายเดียว การฟื้นฟูความหมายของหมอลำและอาหารอีสานในฐานะวัฒนธรรมร่วมสมัย สามารถมองว่าเป็นกระบวนการทางการเมืองทางวัฒนธรรมเพื่อต่อรองตำแหน่งของตนภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ผ่านการใช้วัฒนธรรมเป็นพื้นที่ในการพูดและแสดงออก การยืนยันคุณค่าเช่นนี้ไม่ใช่เพียงการอยู่บนกระบวนทัศน์และแพลตฟอร์มดิจิทัล วัฒนธรรมอีสานที่ปรากฏมากขึ้นมักอยู่ภายใต้กรอบของความบันเทิง ความสวยงาม และความสามารถในการบริโภค ซึ่งทำให้สงสัยว่าการยอมรับดังกล่าวจริง ๆ แล้วเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือเป็นเพียงการจัดวางความแตกต่างให้อยู่ในรูปแบบที่ไม่ท้าทายโครงสร้างอำนาจเดิม

แนวคิดเกี่ยวกับมานุษยวิทยาดิจิทัลช่วยให้เห็นว่าแพลตฟอร์มไม่ใช่เพียงช่องทางในการสื่อสาร แต่เป็นโครงสร้างการมองเห็นที่คัดเลือกและจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหา แสดงให้เห็นว่าอำนาจในสังคมปัจจุบันไม่ได้รวมศูนย์อยู่ที่รัฐหรือชนชั้นนำ แต่กระจายผ่านกลไกหลากหลาย รวมถึงเทคโนโลยีดิจิทัล การต่อรองอัตลักษณ์อีสานในพื้นที่ออนไลน์จึงเป็นทั้งการเปิดพื้นที่ของเสียงจากชายขอบ และการอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของอัลกอริทึมไปพร้อมกัน อัตลักษณ์อีสานใน สื่อสังคมออนไลน์อาจถูกมองว่าเป็นพื้นที่ของการเมืองทางวัฒนธรรมที่ละเอียดอ่อน ความเป็นอื่นที่ไม่ได้เกิดจากฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง แต่เกิดจากการปะทะ ประสาน และเจรจาอย่างต่อเนื่องระหว่างประวัติศาสตร์รัฐชาติ การแทนภาพทางวัฒนธรรม และโครงสร้างของแพลตฟอร์มดิจิทัล การทำความเข้าใจอัตลักษณ์อีสานจึงต้องมองข้ามการแบ่งแยกระหว่างการกดทับกับการต่อต้าน และพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้อัตลักษณ์บางรูปแบบปรากฏชัด ขณะที่บางรูปแบบยังคงเงียบอยู่ในพื้นที่สาธารณะ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 5 ภาพผังความคิดเรื่อง อัตลักษณ์วัฒนธรรมและการสื่อสารดิจิทัล

จากภาพที่ 5 การศึกษานี้มีส่วนขยายองค์ความรู้ด้านอัตลักษณ์วัฒนธรรมและการสื่อสารดิจิทัล โดยชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์ภูมิภาคในสังคมไทยร่วมสมัยไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะสารัตถะที่ตายตัว หากแต่เป็นผลของกระบวนการผลิตซ้ำทางวาทกรรมที่ดำเนินอยู่ภายใต้เงื่อนไขเชิงอำนาจของสังคมและสื่อ บทความนี้เสนอว่า สื่อสังคมออนไลน์ไม่ได้ทำหน้าที่

เพียงสะท้อนทัศนคติทางสังคม แต่ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่วาทกรรมดิจิทัล” ซึ่งเปิดโอกาสให้กลุ่มวัฒนธรรมชายขอบสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการต่อรองความหมายและการนิยามอัตลักษณ์ของตนเองได้อย่างมีนัยสำคัญ การเคลื่อนไหวดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของอำนาจเชิงสัญลักษณ์จากโครงสร้างการกำหนดความหมายแบบศูนย์กลาง ไปสู่กระบวนการสร้างความหมายที่กระจายตัวมากขึ้นในสภาพแวดล้อมสื่อดิจิทัล

บทสรุป

การศึกษาความเป็นอื่นและการผลิตความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์อีสานในสื่อ มุ่งสำรวจว่าอัตลักษณ์อีสานถูกนำเสนอ ถูกแทนความหมาย และถูกโต้แย้งอย่างไรในสื่อสังคมออนไลน์ การศึกษานี้มุ่งเน้นไปที่ปฏิสัมพันธ์เชิงวาทกรรมที่ปรากฏบนแพลตฟอร์ม Facebook ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่อง “อัตลักษณ์อีสาน” มิได้ดำรงอยู่ในฐานะสิ่งทางวัฒนธรรมที่มั่นคงตายตัว หากแต่ไม่ได้หยั่งรากอย่างมั่นคงในแก่นสารทางประวัติศาสตร์ที่คงที่ แต่เป็นผลลัพธ์ที่ถูกผลิต ผลิตซ้ำ ถูกโต้แย้ง และเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม กระบวนการเหล่านี้เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องอำนาจเชิงโครงสร้าง ความรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบภายในสังคมไทย

การวิเคราะห์ที่ตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดเรื่องความเป็นอื่นและความคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผสานกับการวิเคราะห์เชิงวาทกรรม เผยให้เห็นว่าการแทนความหมายของอัตลักษณ์อีสานในฐานะ “ผู้อื่น” ในพื้นที่ของสื่อออนไลน์ถูกคงไว้ผ่านการผลิตวาทกรรมความเป็นอื่นที่ถูกทำให้แบนราบอย่างรุนแรงในสองมิติ กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง เป็นวาทกรรมที่ถูกผลิตซ้ำซึ่งทำให้อีสานในฐานะผู้อื่นถูกทำให้เหลือเพียงสองมิติผ่านการเหมารวมเชิงลบ ซึ่งปรากฏในวาทกรรมเรื่องการเป็นปรสิตร่างเศรษฐกิจ เรื่องเล่าของการ “ลดระดับ” ทางวัฒนธรรม และการทำหน้าที่ของกลวิธีทางภาษาในฐานะสัญลักษณ์ของความเสื่อมถอย วาทกรรมเหล่านี้ไม่เพียงทำงานในระดับประสบการณ์และการสื่อสารส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังสะท้อนโครงสร้างอำนาจที่ฝังลึกอยู่ในประวัติศาสตร์ของการสร้างชาติ และในกระบวนการให้คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกัน การศึกษายังพบว่ากระบวนการกระจายตัวของสื่อออนไลน์เป็นพื้นที่ที่มีโครงสร้างสองด้าน กล่าวคือ มันทำหน้าที่เป็นกลไกที่สามารถผลิตซ้ำ ย้ำซ้ำ และทำให้อคติทางวัฒนธรรมแข็งตัวขึ้น แต่ในเวลาเดียวกันก็เปิดพื้นที่ให้เกิดการโต้แย้ง การต่อต้าน และการผลิตความหมายใหม่เชิงสัญลักษณ์ ผ่านการหมุนเวียนของอัตลักษณ์อีสานที่ถูกนิยามในเชิงบวก ซึ่งสะท้อนผ่านแนวปฏิบัติใหม่ของผู้ใช้อำนาจในพื้นที่สาธารณะดิจิทัลของไทยอย่างต่อเนื่อง มิติทางสังคมของอำนาจของวาทกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปิดพื้นที่ให้เกิดการรับรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและช่วยลดทอนความแบนราบของอาณาเขตของอำนาจในสังคมไทย มิติทางสังคมของศักยภาพของอำนาจเชิงวาทกรรมสามารถส่งผลกระทบต่อกระบวนการสร้างพื้นที่สำหรับการต่อรองความหมายทางวัฒนธรรม

การศึกษาในอนาคตควรขยายการวิเคราะห์ไปยังแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์อื่น ๆ ที่มีตัวกลางทางวัฒนธรรม เช่น TikTok หรือ YouTube รวมถึงการศึกษาความสัมพันธ์ทางการสื่อสารทางวัฒนธรรมระหว่างมิติของดิจิทัลกับมิติจริงของการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในพื้นที่สังคมโลกจริง เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของสื่อดิจิทัลในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางวัฒนธรรมและการเมืองของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย ตลอดจนทำความเข้าใจศักยภาพทั้งหมดของสื่อดิจิทัลในการเปิดพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ร่วมกัน การยอมรับความแตกต่าง และการผลิตความหมายใหม่เกี่ยวกับ “ความเป็นไทย” ที่ตั้งอยู่บนความหลากหลายพหุวัฒนธรรม.

เอกสารอ้างอิง

- เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2562). *โลก ความจริง และการเมือง: ภาววิทยาแห่งความหลากหลาย*. กรุงเทพฯ: ILLUMINATIONS Editions.
- ชีวิตติดโปรา. (2568). *ไม่ตลก! คนอีสานอธิบายหน่อย*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/share/p/15h4GkfDv7/>.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2558). *ความเป็นมาของชาติไทย*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2556). *ความเป็นไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- พลเมืองไซเบอร์เสรี. (2568). ภาควิชาคือพื้นที่ที่มีศักยภาพที่สุดของประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/InternetFreedomThais/posts/1149956267170909/>.
- วิทยา สุทธิจันทร์. (2568). หมอลำไม่ใช่แค่การร้องเพลงแต่มันคือจิตวิญญาณของคนลุ่มน้ำโขง. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/groups/639763596952592/>.
- AnalysisDo. (2568). กรณีการนำเสนอความเป็นอีสาน และสัดส่วนความยากจนในภาคอีสาน ปี 2563. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/AnalysisDo/posts/>.
- Bhabha, H. K. (1994). The Location of Culture. *Journal of Postcolonial Writing*, 2(2), 163-177.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge, Massachusetts: Harvard university press.
- Couldry, N. (2000). *The place of media power: Pilgrims and witnesses of the media age*. London: Routledge.
- Hall, S. (1996). Introduction: Who needs identity?. In Hall, S., & Du Gay, P. (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 1–17). London: SAGE.
- _____. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: SAGE.
- Lamont, M., & Molnár, V. (2002). The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 28(1), 167–195.
- Miller, D., & Horst, H. (2012). *Digital anthropology*. London: Berg.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.
- Surincommunity. (2569). ชีวิตที่แสนสงบและสบายของความเป็นอีสานบรรยากาศท้องไร่ท้องนา. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/Surincommunity/posts>.